

Олеся ЗОЗУЛЯ

ЗАКВІТЧАНА КАТЕРИНА БІЛОКУР

(7.12.1900 – 10.06.1961).

Пабло Пікассо, побачивши на Міжнародній виставці в Парижі картини Катерини Білокур, сказав: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!»

Катерина Білокур народилася 7 грудня 1900 року в селі Богданівка Пирятинського повіту Полтавської губернії (нині – Яготинський район Київської області). Білокури були не бідними селянами, тримали худобу, мали будинок, критий залізом, а головне – землю. Батько художниці, Василь Йосипович, володів двома з половиною десятинами. Крім Катерини, в сім'ї були ще два сини – Григорій і Павло. Приблизно у 6-7 років Катерина навчилася читати. Батько і дід спочатку допомагали їй у цьому, але помітивши успіхи дівчинки, вирішили у школу Катрю не віддавати, оскільки читати вона і так вміє, а економія одягу й особливо взуття – величезна. А от посадити її за прядку – давно пора.

Коли саме майбутня художниця почала малювати; сказати важко, але очевидно, це відбулося не в дитинстві, а вже в отрочстві. Малювала вуглиною на шматочках полотнини. У 14 років Катерину застали за цим «безглуздим» заняттям. Було вжито невідкладних заходів – різки та найсуворіша заборона малювати. Відтепер дівчинці доводилося творити потайки.

Проте розповідають про неабияку популярність перших спроб Катрі і навіть їхнє визнання. Сусід і родич Білокурів Микита Тонконіг, який мав водяний млин, був пристрасним театралом. Разом зі своїми однодумцями він організував щось на зразок театральної студії. Поставлені Тонконогом п'єси мали чималий успіх. Знаючи, що Катерина Білокур «уміє малювати», творчий мірошник попросив її допомогти з декораціями. Дівчина із задоволенням малювала, дивилася, а пізніше й сама грала на сцені цього унікального «театру на воді».

Втім, у ставленні односельців до захоплення Катерини Білокур переважала точка зору її матері, Якилини Павлівни: «От покарав нас Господь такою дочкою! У людей дочки в таких літах уже заміж повиходили, їхні матері зятів мають, а наша (не при хаті згадувати!) чортів малює!»

На початку 1920-х років Катерина Білокур прочитала про Миргородський технікум художньої кераміки. Вирішивши, що там навчають художників, вона вирушає до Миргорода, її багаж складався з двох малюнків; «копія з якоїсь картинки» і начерк дідівської хати з натури. Роботи виконані уже не на полотнині, а на спеціально придбаному для цього випадку папері. Малюнки мали свідчити, що дівчина справді має талант, достатній для вступу до технікуму. Але розмова в Миргородському технікумі почалася і закінчилася, по суті, одним питанням – чи є документ про закінчення семирічки? Такого документа в Катерини не було, і на її малюнки навіть не глянули. Вражена цим, з Миргорода додому вона йде пішки.

Від біди її врятувала творчість – незважаючи ні на що, малювати Катерина не покинула, а ще й почала відвідувати драмгурток, організований подружжям Іваном і

Ніною Калитою, богданівськими вчителями. Батьки Катерини погодилися на участь дочки у виставах, але за однієї умови – драмгурток не має заважати роботі по господарству. Вивчення ролей доводилося поєднувати з роботою на городі.

У 1928 році Катерина Білокур дізнається про набір студентів до Київського театального технікуму і вирішує випробувати свої сили ще раз. Можливо, їй хотілося будь-що вирватися з дому і здобути професійну художню освіту: адже в Києві, напевно, є і художники, і художні школи. До поїздки в Київ вона готувалася ретельно – взяла метрику і довідку про стан здоров'я. Але й у цьому закладі розмова почалася і закінчилася питанням про закінчення семирічки...

Настає, мабуть, найважчий період у житті Катерини Білокур. Особливо болісно переживала вона відсутність духовної підтримки. І в цей час вона вирушає у справжнє паломництво до Канева, на могилу Тараса Шевченка. Часом розпач проймав так сильно, що глибоко віруюча жінка ладна була покінчити з життям. Її хворі ноги – то пам'ять про спробу втопитися пізньої осені 1934 року в крижаній воді Чумака через нещасливе кохання. Але в тому ж 34-му році було прийнято й найважливіше рішення: «Я буду художником». Катря Білокур починає опановувати непросте ремесло художника самотужки. Найбільше її приваблюють олійні фарби. Пензлі робить сама – вибирає з котячого хвоста волоски однакової довжини. Для кожної фарби – свій пензлик.

Ми не знаємо, чи були в неї наставники, але, певно, хтось таки навчив її ґрунтувати полотно. Спочатку вона намагалася писати безпосередньо на полотні, але картини швидко темніли і жухли. Вже у 1934 році Катря Білокур створює «Берізку» – одну з трьох картин, що принесли їй всесвітню славу. Через рік народжуються «Квіти над тином» – ще один прославлений шедевр.

1939 року 39-річній Катрі Білокур, яку в селі називали дивачкою та одержимою, що малює квіточки, нарешті пощастило. Художниця відвідала двоюрідну сестру Любов Тонконіг, що жила через річку, і там почула по радіо пісню «Чи я в лузі не калина була?» у виконанні Оксани Петрусенко. Чи то пісня, чи то голос співачки, а можливо, і те й інше, так вразили Катерину, що вона всю ніч просиділа над листом і вранці відправила його за досить незвичною адресою: «Київ. Академічний театр. Оксані Петрусенко». Проте лист не загубився і потрапив до адресата. Малюнок калини, вкладений у конверт разом із листом, вразив Оксану Петрусенко. Вона радиться з друзями – Касіяном, Тичиною, йде у Центр народної творчості, викладає суть справи. У Полтаву надходить розпорядження – поїхати в Богданівку, знайти Катрю Білокур, поцікавитися її роботами.

І от у Богданівку приїжджає Володимир Хитько, який очолював тоді художньо-методичну раду обласного Будинку народної творчості. Він приголомшений, кілька картин забирає із собою в Полтаву, показує художнику Матвієві Донцову. Рішення однозначне – негайно влаштувати виставку. І в 1940 році в Полтавському будинку народної творчості відкривається персональна виставка з 11 картин художниці-самоучки з Богданівки Катрі Білокур. Успіх величезний. Катерину Білокур преміюють поїздкою до Москви, де художниця відвідує Третьяковську галерею, Пушкінський музей. А в 1944 році в Богданівку приїжджає директор Державного музею українського народного декоративного мистецтва Василь Нагай, щоб запропонувати організувати виставку й закупити деякі її роботи. Одна за одною створює художниця свої картини – «Декоративні

квіти», «Привіт врожаю», «Колгоспне поле», знаменитий «Цар-колос», інші. Квіти писала завжди живі, з натури, часто поєднуючи в одній картині весняні й осінні.

«Офіційна» повоєнна біографія богданівської художниці виглядає цілком благополучно. У 1949 році вона була прийнята до Спілки художників України, у 1951 році – нагороджена орденом «Знак пошани», одержала звання «Заслужений діяч мистецтв України», а пізніше, 1956 року, – «Народний художник України». Три картини Білокур – «Цар-колос», «Берізка» і «Колгоспне поле» – були включені до експозиції радянського мистецтва на Міжнародній виставці в Парижі у 1954 році. Тепер Катря Білокур, коли дозволяє здоров'я і менше нагадують про себе хворі ноги, вирушає до Полтави і Києва. У неї багато друзів, передусім, це художники й мистецтвознавці, у колі яких геніальна самоучка знаходить розуміння і повагу.

А в сім'ї Білокурів почалися серйозні «внутрішні проблеми», саму Катерину доймав біль у ногах. Від сімейних чвар вона ховалася у своїй майстерні й писала картини. Останнім її шедевром став «Натюрморт» (1960). З кожним роком хвороба все сильніше стискала свої обійми. Весна 1961 року з усіма її квітами не принесла звичайного полегшення Катрі. До болю в ногах додався сильний біль у шлунку. Домашні засоби, якими звичайно рятувалася Катерина і які вона так щедро роздавала в листах своїм друзям, не допомагали, її відвезли до лікарні, зробили операцію, яка, на жаль, не врятувала їй життя. 10 червня народної художниці не стало. Але нам у спадок залишилися прекрасні картини, в яких ми бачимо не лише квітучий розмай української землі, а й квітучу душу Катерини Білокур – геніальної самоучки, яка малювала так, як підказувало їй серце.